

فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۳۰، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۴، شماره پیاپی ۱۱۷

K. Maleki
Y. Ghanbari, Ph.D
M. Shayan
A. Shafaati

کیومرث ملکی، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز
یوسف قنبری، استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان
محسن شایان، کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان
آرزو شفاعتی، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز

E-mail: Maleki.kiomars@yahoo.com

شماره مقاله: ۱۰۱۸ صص: ۸۵-۱۰۲
وصول: ۹۳/۶/۱۵ پذیرش: ۹۳/۹/۲۵

سنجش ضریب عمران پذیری روستاهای بزرگ شهرستان روانسر

چکیده

همه شاخه‌های دانش بشری، هر یک به نحوی عامل توسعه را سنجش و ارزیابی کرده‌اند، و در این میان تنها جغرافیاست که به بررسی شاخص‌های مختلف توسعه می‌پردازد. آنچه در این میان بر آن تاکید می‌شود، حق توسعه برابر برای برآورده شدن نیاز نسل‌های کنونی و آینده، در فرایند توسعه، ریشه‌کنی فقر و کاهش تفاوت‌ها و تبعیض‌ها در سطح زندگی و اجتماع، کاهش الگوهای تولید و مصرف غیرپایدار، اتخاذ سیاست‌های جمعیتی مناسب، ارتقای آگاهی عمومی، و نظایر اینهاست. هدف این پژوهش، تعیین ضریب عمران پذیری روستاهایی است که از بیشترین قابلیت برای عمران‌پذیری برخوردارند. روش تحقیق در این مقاله از نوع توصیفی، اسنادی و تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش روستاهای بزرگ و بالای ۳۰۰ نفر جمعیت است. شاخص‌های مورداستفاده، شاخص بهداشتی، آموزشی، ارتباطات جاذبه‌های گردشگری و زیرساختی است. داده‌های مورد نیاز با بهره‌گیری از منابع آماری مربوط به سالنامه آماری سال ۱۳۹۰ و مشاهدات میدانی، گردآوری شده است. تکنیک به کار رفته در این مقاله، تکنیک $DC = \frac{PF}{NF}$ ضریب عمران پذیری است و همچنین، از نرم‌افزار اکسل برای تحلیل داده‌ها و نرم‌افزار سامانه اطلاعات جغرافیایی برای پیاده کردن نتایج پژوهش بر روی نقشه استفاده شده است. نتایج تحقیق، نشان‌دهنده شکاف زیاد میان روستاهای شهرستان است. بر این اساس، روستاهای نهرابی حسن آباد و قوری قلعه نسبت به روستاهای دیگر توسعه یافته‌تر هستند و ضریب عمران پذیری بالاتری دارند و روستاهای دیگر در پایین‌ترین سطح قرار گرفته‌اند و سرمایه‌گذاری در آنها احتمالاً از بازدهی کمتری برخوردار خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: توسعه روستایی، سنجش مکانی، توسعه یافتگی، عمران پذیری، روانسر

مقدمه

توسعه، تغییری بنیادی در متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه محسوب می‌شود و تحقق آن، مستلزم ایجاد هماهنگی بین ابعاد گوناگون آن است (امین بیدخت، ۱۳۸۵: ۱۷). توسعه روستایی جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور محسوب می‌شود که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی-اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌روند. این گونه برنامه‌ها را که دولت‌ها و یا عاملان آنان در مناطق روستایی پیاده می‌کنند، دگرگونی اجتماعی براساس طرح و نقشه نیز می‌گویند. این امر در میان کشورهای جهان سوم که دولت‌ها نقش اساسی در تجدید ساختار جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی خاصی به عهده دارند، مورد پیدا می‌کند. از سوی دیگر، توسعه روستایی را می‌توان عاملی در بهبود

شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم‌درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه کلان کشور دانست (از کیا، ۱۳۸۷: ۷) اهداف کلی برنامه‌ریزی منطقه‌ای شامل: برقراری عدالت اجتماعی و توزیع متعادل رفاه و ثروت در بین افراد جامعه است؛ و یکی از مهمترین ویژگی‌های مهم اقتصاد پویا و سالم، توزیع مناسب و عادلانه امکانات و ثمرات توسعه در میان تمام جمعیت یک ناحیه، منطقه یا کشور است (رضوانی، ۱۳۷۹: ۴۶۰). با عنایت به این مسأله که یکی از ویژگی‌های اقتصادی پویا، توزیع عادلانه خدمات در میان اکثریت جمعیت یک شهر، منطقه یا کشور است و از دیگر سو در کشورمان، ایران، همانند دیگر کشورهای در حال توسعه، در تمامی زمینه‌های مختلف توسعه تنها یک یا چند منطقه دارای مسئولیت اصلی در زمینه ایجاد درآمد و برخوردار از خدمات عمومی و بالطبع شکوفایی اقتصادی- اجتماعی است، همین سیاست خود باعث عقب‌نگه‌داشتن مناطق دیگر شده است (ضرابی و مولوی، ۱۳۸۸: ۲). توسعه‌یافتگی استان‌ها و شهرستان‌های کشور با توجه به توزیع فضایی ناهمگن منابع و همچنین، عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و اقلیمی مناطق، ممکن است دارای روند یکسانی نباشد. به عبارت دیگر، با توجه به مطالب گفته شده، با وجود امکانات بالقوه منطقه‌ای، توسعه‌یافتگی در بخش‌های مختلف اقتصادی، در تعدادی از استان‌ها و شهرستان‌های کشور مورد توجه کافی قرار نگرفته است (مولایی، ۱۳۸۷: ۷۲). تعادل فضایی در توزیع مراکز خدماتی در روستا و دستیابی به آن، مقدمات توسعه پایدار روستایی را فراهم آورده؛ و نابسامانی در توزیع منطقه‌ای و محلی باعث دوری مناطق و محلات از عدالت اجتماعی شده است (نسترن، ۱۳۸۰: ۱۴۵). این پژوهش در پی پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

کدام یک از روستاهای شهرستان از ضریب عمران‌پذیری بیشتری برخوردار است؟

آیا در مرکز دهستان قرار گرفتن در توسعه‌یافتگی روستا مؤثر بوده است؟

برای پاسخ به پرسش‌های فوق با توجه به شاخص‌های بهداشتی، آموزشی و... و با استفاده از تکنیک ضریب عمران‌پذیری، اقدام به رتبه‌بندی روستاها؛ به روستاهای دارای وضعیت خیلی مطلوب، مطلوب و نامطلوب شده است.

شیخ حسنی و مهمان دوست (۱۳۸۹)، در مقاله خود با عنوان «نقش مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمران روستایی؛ مطالعه موردی: دهستان نساء» چنین نتیجه گرفتند که آگاهی از اهمیت مشارکت و همچنین میزان مشارکت اهالی روستای نساء از اهالی روستای ولایتروود بیشتر بوده و بر همین مبنای رشد، توسعه و پیشرفت طرح‌های عمرانی روستای نساء از روستای ولایتروود پیشی گرفته است. این را می‌توان یکی از عوامل مهم توسعه بهتر طرح‌های عمرانی در روستای نساء دانست. دارابی و افشیدکیا، (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان کانون‌های تولید دانش در پروژه‌های توسعه و عمران روستایی، مطالعه موردی: طرح‌های هادی روستایی به این نتیجه رسیدند که شکافی عمیق بین دانش ضمنی و عینی وجود دارد و نظام موجود به صورت گذرا و مقطعی به دانش تولیدی در کانون‌های دانش توجه دارد. به همین دلیل، حجم بالایی از دانش ناخودآگاه از نظام و فرایند تدوین و اجرای پروژه حذف می‌شود که در صورت وجود نظام مدیریت دانش، شناسایی کانون‌ها دانش و استحصال آن می‌تواند با ایجاد تغییرات شگرف بستر تحولات مهمی را در فرایندهای طرح هادی فراهم سازد.

هدف این مقاله تعیین ضریب عمران‌پذیری در روستاهای بالای ۳۰۰ نفر جمعیت شهرستان روانسر از توابع استان کرمانشاه بر اساس خدمات و شاخص‌های فرهنگی و بهداشتی، زیربنایی و آموزشی، کشاورزی و موقعیت جغرافیایی است.

مبانی نظری پژوهش

روستاها با توجه به نقش مهمی که در نظام تولید و اشتغال کشور دارند، گستردگی و پهنه جغرافیایی وسیعی را در برمی‌گیرند و جمعیت درخور توجهی که علی‌رغم تغییر و تحولات اجتماعی-اقتصادی دهه‌های اخیر در این سکونتگاه‌ها سکنی گزیده‌اند، باید در نظام توسعه کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشند (علی‌الحسابی ۱۳۸۱: ۱۵)؛ اما برای نیل به توسعه و به طور اخص توسعه روستایی در هر کشور و سرزمین، نیازمند برنامه‌ریزی منسجم و هماهنگ هستیم. انسجام در برنامه‌ریزی نیز در سایه اتخاذ سیاست‌هایی در غالب الگوهای معین ممکن می‌شود؛ الگوهایی که برگرفته از ایدئولوژی حاکم و مورد پذیرش بهرمندان از توسعه باشد (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۵۸). برنامه‌ریزی این ارتباط و جریان‌های بین سکونتگاه‌ها؛ نیاز به ساماندهی فضایی را برای نواحی روستایی به وجود می‌آورد تا با کمک آن سرمایه‌گذاری‌ها در سکونتگاه‌هایی انجام شود که خدمات حاصل از آن بتواند جمعیت وسیعی را که در آن مراکز و یا نواحی پیرامون آن سکونت دارند، پوشش دهد و نیز ساکنان نواحی روستایی کم تراکم اطراف نیز بتوانند به سهولت به آن خدمات دسترسی داشته باشند (زبردست؛ ۱۳۸۳: ۵).

مدل در برنامه‌ریزی و الزامات توسعه مراکز روستایی

فرایند تعیین اهداف سازمانی و تصمیم‌گیری درباره نحوه رسیدن به آن‌ها را برنامه‌ریزی گویند (ملکی، ۱۳۹۱: ۱۱). پیتر دراگر^۱ معتقد است که برنامه‌ریزی فرایندی است مستمر از تصمیمات سیستماتیک با بهره‌گیری از اطلاعات در مورد آینده، تلاش‌های لازم برای انجام آن تصمیمات و مقایسه نتایج به دست آمده با انتظارات، از طریق فرایند بازخورد (ایران نژاد پاریزی و ساسان گهر، ۱۳۷۱: ۱۲۲). هدف اصلی از برنامه‌ریزی، تهیه و تدوین برنامه نیست، بلکه هدف و مقصود اصلی دستیابی به نتایج منطقی است. برنامه‌ریزی بیشتر، فعالیتی دائمی و مستمر است تا فعالیتی گسسته و سالانه (بیلو و همکاران ۱۹۹۰: ۱۱۷). برنامه‌ریزی در درازمدت برای نیل به فعالیت‌های اقتصادی و محیطی و اجتماعی (استینبرگ، ۲۰۰۵: ۲۷۱)؛ که هدف اساسی آن رسیدن به توسعه پایدار در کل ابعاد آن است. نقطه قوت نظریه توسعه پایدار توجه به ارتباط و برقراری رابطه میان عناصر و اجزای توسعه به شکل منطقی و معقول است که می‌تواند موجب حفظ و بقای توسعه شود (ملکی و برنندکام، ۱۳۹۱: ۱۰۰).

معرفی منطقه مورد مطالعه

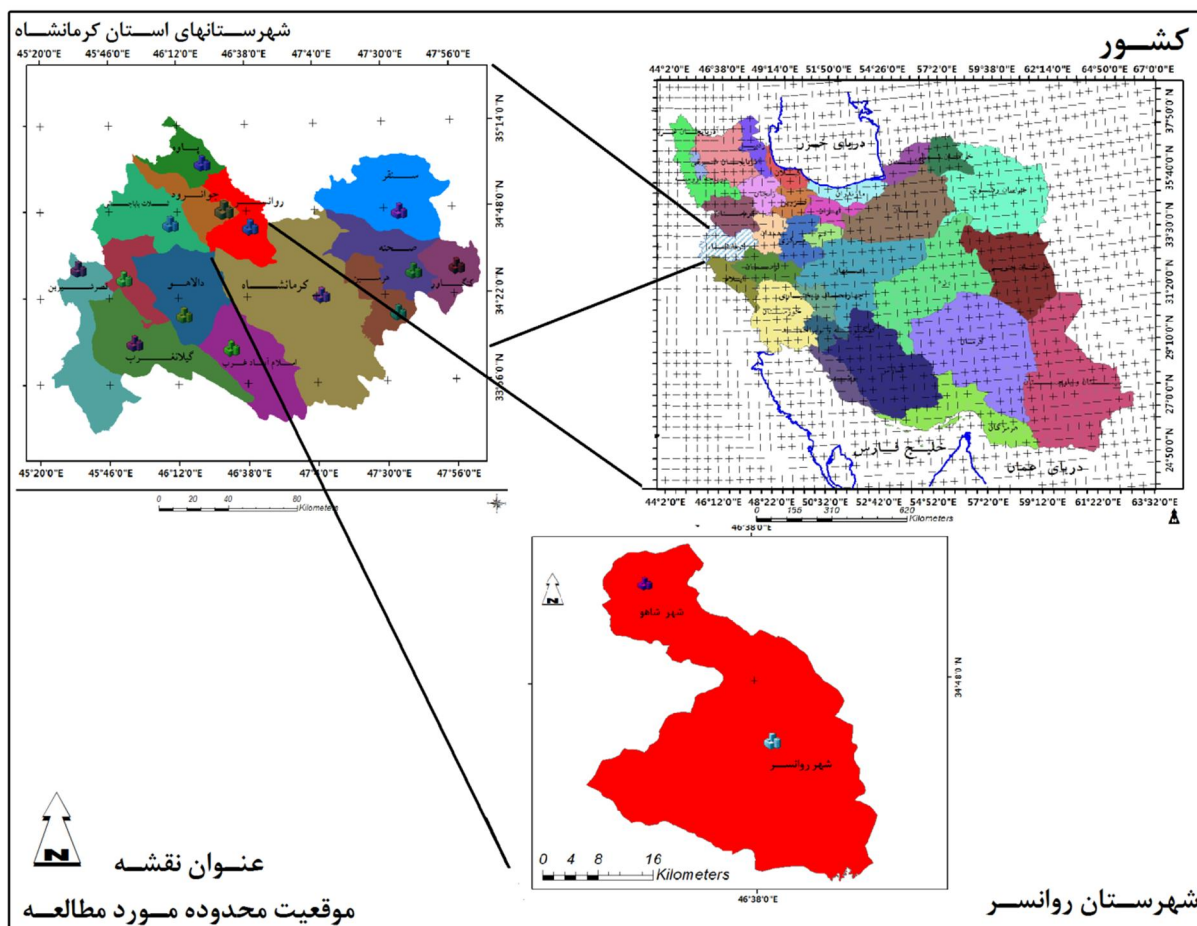
استان کرمانشاه با وسعت ۲۵۰۳۸ کیلومتر مربع به مرکزیت شهر کرمانشاه، در میانه ضلع غربی کشور بین مدار جغرافیایی ۳۳ درجه ۴۰ دقیقه تا ۳۵ درجه ۱۸ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۵ درجه ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه ۷ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است و از لحاظ تقسیمات کشوری به ۱۴ شهرستان، ۲۹ بخش، ۲۸ شهر و ۸۵ دهستان تقسیم شده است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶)؛ به نقل از: حوزه معاونت برنامه‌ریزی استانداری کرمانشاه، ۱۳۸۶: ۳). شهرستان روانسر در موقعیت جغرافیایی ۴۶ درجه و ۲۰ تا ۵۳ دقیقه طول شرقی و ۳۴ تا ۳۵ درجه و ۳۲ دقیقه

1- Peter Druker

2- Bello et al 1990, 117

3- Steinberg, F. 2005, 71

عرض شمالی، در یک موقعیت کوهستانی - دشتی قرار گرفته است. این شهرستان دارای دو بخش (مرکزی و شاهو) و شش دهستان به نام‌های دولت آباد، حسن آباد، بدرآباد، زالو آب، منصورآقایی و قوری قلعه است. از شمال و شمال غرب به استان کردستان، از غرب به شهرستان جوانرود، از جنوب و جنوب شرق به شهرستان کرمانشاه و از سمت جنوب غرب به شهرستان ثلاث باباجانی محدود است (شهرسازان آذراندیش، ۱۳۸۸: ۸).

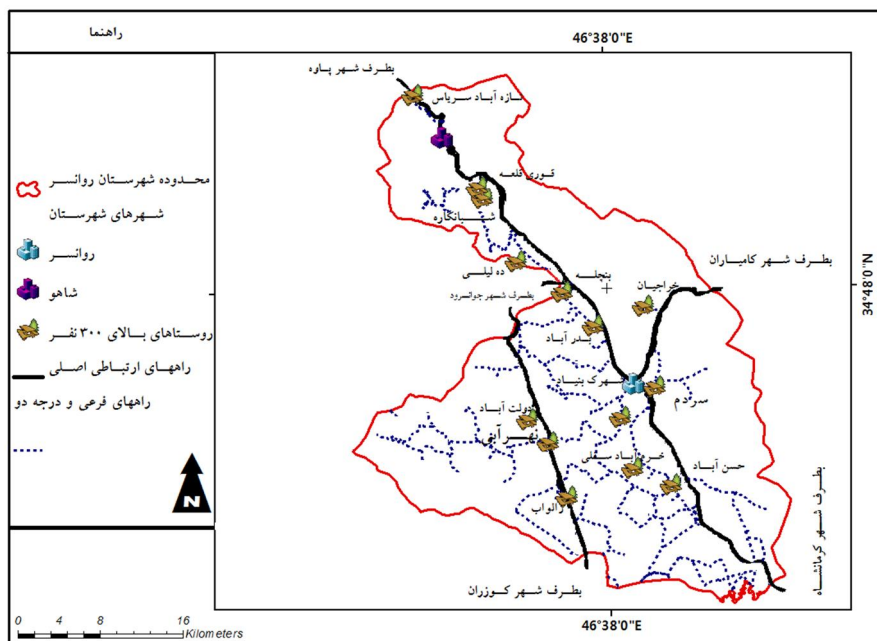
شکل ۱) موقعیت استان و شهرستان‌های استان کرمانشاه و شهرستان روانسر در ایران

جدول ۱) درصد جمعیت شهری و روستایی بر اساس آمار ۱۳۹۰

درصد جمعیت		کل جمعیت	نام کشور/استان یا شهر
روستایی	شهری		
۲۸/۵	۷۱/۴	۷۵۱۴۹۶۶۹	جمعیت کل کشور
۳۰/۳	۶۹/۷	۱۹۴۵۲۲۷	جمعیت کل استان کرمانشاه
۴۷/۱	۵۲/۹	۴۶۰۷۲	شهرستان روانسر
۴۵/۴۷	۵۴/۵۳	۳۸۶۳۸	روانسر
۵۵/۸	۴۴/۲	۷۴۳۴	شاهو

جدول ۲) تقسیمات شهرستان روانسر به تفکیک بخش و دهستان براساس آمار ۱۳۹۰

روستاهای بالای ۳۰۰ نفر	جمعیت تعداد	روستا		نام دهستان	نام بخش	نام شهرستان
		تعداد روستای خالی از سکنه	تعداد روستای دارای سکنه			
بدرآباد	۴۴۹۵	۲	۲۶	بدرآباد	بخش مرکزی	روانسر
خراجیان						
سردم						
شهرک بنیاد (مهاجران)						
حسن آباد	۵۴۱۴	۱	۳۷	حسن آباد		
خرم آباد سفلی						
دولت آباد	۳۹۲۵	۱	۲۹	دولت آباد		
زالوآب						
نهرابی						
بنچله	۳۰۳۱	-	۷	قوری قلعه	بخش شاهو	روانسر
ده لیلی						
شبانکاره						
قوری قلعه						
تازه آباد سرباس	۱۱۶۶	۱	۳	منصورآقایی		

شکل ۲) موقعیت روستاهای بالای ۳۰۰ نفر شهرستان

طبق آمار سال ۱۳۸۵ حدود ۳۶/۵ درصد از جمعیت شهرستان روانسر در نقاط شهری (شهر روانسر) و ۶۳/۵ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند. در آمار ۱۳۹۰ این آمار تغییر پیدا کرده و به حدود ۵۲٫۹ درصد شهری و به ۴۷٫۱ درصد جمعیت روستایی رسیده است؛ هر چند که این درصدها از میانگین جمعیت شهری و روستایی کشوری، بسیار مطلوب است؛ اما با وجود این، باید در برنامه‌ریزی‌ها، نگاه ویژه‌ای به روستاها گردد. از لحاظ طبیعی دو چهره متفاوت را می‌توان در سطح شهرستان روانسر مشاهده کرد: نواحی دشتی و نواحی کوهستانی. نواحی دشتی شهرستان که شامل محدوده دهستان‌های حسن آباد، زالوآباد و قسمت‌هایی از دهستان‌های بدر و دولت‌آباد در بخش مرکزی است؛ به لحاظ توزیع سکونتگاه‌های روستایی، بیشترین آبادی‌ها را دربردارند. در واقع، در قسمت‌های جنوب و مرکزی شهرستان محدودیت ناشی از عوارض طبیعی در استقرار سکونتگاه‌ها (محدودیت ارتفاعات) به مراتب کمتر از قسمت‌های شرق و شمال شرق آن است. بنابراین، نحوه پراکندگی آبادی‌ها در دو حوزه کوهستانی و دشتی متفاوت است. در نواحی کوهستانی به علت محدودیت منابع آب و خاک در مقایسه با نواحی دشتی، تعداد مراکز سکونتی و بالطبع تراکم جمعیت در حد پایینی قرار دارد. نکته حائز اهمیت در این میان، این است که دهستان‌های بخش شاهو به علت محدودیت‌های طبیعی ناشی از وجود ارتفاعات، کمترین تعداد سکونتگاه‌های روستایی را نسبت به دهستان‌های بخش مرکزی دارا بوده ولی آبادی‌های آن پرجمعیت‌تر از روستاهای بخش مرکزی است؛ زیرا شرایط محیط طبیعی اجازه تشکیل سکونتگاه‌های متعدد را نداده و در نتیجه، سکونتگاه‌های روستایی تشکیل یافته، پرجمعیت شده‌اند.

داده‌ها و روش پژوهش

روش پژوهش در این مقاله با توجه به هدف پژوهش از نوع توصیفی، اسنادی و تحلیلی بوده و جامعه آماری مورد مطالعه روستاهای بالای ۳۰۰ نفر جمعیت شهرستان روانسر از توابع استان کرمانشاه طبق آمار ۱۳۹۰ است. گردآوری آمار و اطلاعات، با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و آمارنامه‌ها و سرشماری نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۸۵ و ۹۰ صورت پذیرفته است. تکنیک به کار گرفته شده در این پژوهش، تکنیک $DC = \frac{PF}{NF}$ ضریب عمران پذیری است و نرم‌افزارهای استفاده شده در این پژوهش، نرم‌افزار Excel، برای انجام محاسبات دقیق و همچنین، نرم‌افزار Arc GIS، برای پیاده کردن نتایج پژوهش بر روی نقشه است.

روش تعیین ضریب عمران‌پذیری نواحی

در اجرای هر طرح و پروژه عمرانی در یک ناحیه باید با توجه به شاخص‌های محیطی و یا دیگر پدیده‌هایی که وجود دارند ظرفیت عمران پذیری را مشخص نمود و سپس با توجه به نتیجه‌ای که حاصل می‌شود، بر طبق آن عمل کرد. بدین منظور برای اینکه بتوانیم تشخیص دهیم که یک ناحیه یا یک منطقه تا چه حد قابلیت پذیرش فعالیت‌های عمرانی را دارد، قبل از اینکه هر عملی برای برنامه‌ریزی انجام گیرد، می‌توان فرمول زیر را به کار برد (آسایش، ۱۳۸۳: ۷۴):

$$DC = \frac{PF}{NF} \quad (1)$$

در این فرمول (۱): $DC =$ ضریب (ظرفیت) عمران‌پذیری؛ $PF =$ پدیده طبیعی یا انسانی مثبت (مساعد)؛ $NF =$ پدیده طبیعی یا انسانی منفی (نامساعد). فرمول فوق را اگر بخواهیم برای مجموعه پدیده‌های طبیعی، انسانی به کار ببریم، باید آن را به صورت زیر تغییر دهیم:

$$DC = \frac{\sum P}{\sum N} \quad (2)$$

در این فرمول (۲): $DC =$ ضریب (ظرفیت) عمران‌پذیری؛ $\sum P =$ مجموع پدیده‌های طبیعی یا انسانی مثبت؛ $\sum N =$ پدیده‌های طبیعی یا انسانی منفی. همچنین، اگر بخواهیم درصد عمران‌پذیری نواحی را مشخص کنیم، می‌توانیم از فرمول (۳) استفاده نماییم:

$$DC\% = \frac{\sum P}{\sum N} \cdot 100 \quad (3)$$

برای استفاده از فرمول‌های فوق (۲،۳) باید به هر یک از پدیده‌ها و عوامل طبیعی و انسانی یک امتیاز داد و سپس مجموع امتیازات را در فرمول قرار داد. آنگاه اگر نتیجه و جواب حاصله (در فرمول ۲) کمتر از عدد ۱ بود، عمران‌پذیری ناحیه یا منطقه مورد نظر منفی است و سرمایه‌گذاری در آن احتمالاً با شکست روبه‌رو خواهد شد و اگر جواب بیش از عدد ۱ درآمد، عمران‌پذیری ناحیه مورد نظر مثبت بوده و هرچه عدد حاصله از ۱ بزرگتر باشد، عمران‌پذیری از مطلوبیت بیشتری برخوردار خواهد بود و هرچه به عدد ۱ نزدیک شود و از عدد ۱ کمتر شود، ضعف پذیرش سرزمین‌آرایی بیشتر نمایان خواهد شد. باید توجه نمود که در محاسبات ظرفیت عمران‌پذیری، تمامی پدیده‌ها و عوامل طبیعی، انسانی و... محاسبه شده و در هر یک از عوامل فوق به‌غیر از گروه‌های اصلی، رده‌های فرعی و اجزای آنها نیز بررسی شده و در نظر گرفته می‌شوند؛ زیرا هرچه دقت بیشتری شود، موفقیت بیشتری به‌دست خواهد آمد؛ چرا که هر قدر ناحیه مورد مطالعه محدودتر و مشخص‌تر باشد، یکنواخت‌تر و هماهنگ‌تر بوده و بالطبع نتایج تحقیقات و مطالعات به حقیقت و واقعیت نزدیکتر خواهد شد (آسایش، ۱۳۸۳: ۷۵).

شاخص‌های مورد مطالعه

در این پژوهش از شاخص‌های: بهداشتی، آموزشی، ورزشی، ارتباطات و تأسیسات زیربنایی، تأسیسات حیاتی، پتانسیل‌های کشاورزی، وضعیت جغرافیایی، جاذبه‌های گردشگری و امکانات رفاهی سرراهی، سیمای کالبدی و کیفیت ابنیه، مراکز مدیریت بحران و مراکز نظامی و قضایی استفاده شده است که هر کدام از این شاخص‌ها دارای ریز شاخص‌هایی هستند که با توجه به شاخص‌های مؤثر در توسعه پایدار مستخرج از کتب، مقالات و... برآورد و تجزیه و تحلیل‌های لازم صورت پذیرفته است. بررسی وضعیت توسعه‌یافتگی روستاهای بالای ۳۰۰ نفر جمعیت شهرستان روانسر که حدود ۱۴ روستا هستند، از مجموع قریب به ۱۴۰ روستا از مجموع دو بخش مرکزی و شاهو براساس آخرین داده‌های سال ۱۳۹۰ گردآوری شده است، شایان ذکر است که از مجموع این ۱۴ روستا ۵ روستای آنها مرکز دهستان هستند و همچنین، به دلیل جمعیت ۳۰۰ نفری هر کدام از روستاهای مورد مطالعه، از برخی فاکتورهای مشترک میان آنها؛ از جمله مسجد و شورای اسلامی و دهیاری و... صرف‌نظر کرده‌ایم. در روش تحقیق این مقاله، فاکتورها و امتیازات تعلق گرفته براساس فاکتورهای مؤثر و دخیل در فرآیند توسعه پایدار اعمال شده است، و امتیازات داده شده با توجه به

مراجعاتی بوده است که نگارندگان با مطالعات و بررسی در کتب و مقالات مرتبط با توسعه روستایی و توسعه پایدار به عمل آورده‌اند. همچنین، الگوبرداری هرچند سطحی، از امتیازاتی که در مدل‌های مختلف مکانیابی بهینه از جمله مدل میزان سنج نهادی گاتمن، تحلیل سلسله مراتبی^۱، مدل تاکسونومی عددی و... سعی شده است که به بررسی ضریب عمران‌پذیری روستاهای شهرستان روانسر پرداخته شود.

جدول (۳) ضریب عمران‌پذیری روستاهای شهرستان روانسر

فضاهای آموزشی				بهداشتی								وضعیت جمعیتی به نفر				روستا		
$\sum P \& \sum N$		متوسطه دخترانه و پسرانه دبیرستان فنی حرفه‌ای هر کدام ۲		راهنمایی دخترانه و پسرانه هر کدام ۱		فاضلاب کشی داخل روستا ۲		داروخانه دامپزشکی ۲=		مرکز خدمات درمانی=۵		خانه بهداشت ۱		جمعیت نسبت به سال ۸۵ افزایش یا کاهش =۵			۱۰۰۰ و بالاتر	۵۰۰ تا ۱۰۰
$\sum N$	$\sum p$	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	۵	۳	
۱۹	۴	۶	-	۱	۱	-	۲	۲	-	۵	-	-	۱	۵	-	-	-	دولت آباد
۸	۱۵	۲	۴	۲	-	۲	-	۲	-	-	۵	-	۱	-	۵	-	-	نهرایی
۱۵	۱۱	۶	-	-	۲	۲	-	۲	-	۵	-	-	۱	-	۵	-	۳	زالوآب
۱۵	۸	۶	-	۱	۱	-	۲	۲	-	۵	-	۱	-	-	۵	-	-	شهرک مهاجران
۱۶	۱۰	۶	-	۱	۱	۲	-	۲	-	۵	-	-	۱	-	۵	-	۳	خرابیان
۲۱	۲	۶	-	۱	۱	۲	-	۲	-	۵	-	-	۱	۵	-	-	-	بدرآباد
۲۳	۰	۶	-	۲	-	۲	-	۲	-	۵	-	۱	-	۵	-	-	-	سردم
۱۹	۴	۶	-	۱	۱	-	۲	۲	-	۵	-	-	۱	۵	-	-	-	خرم آباد سفلی
۶	۲۰	۲	۴	-	۲	۲	-	۲	-	-	۵	-	۱	-	۵	-	۳	حسن آباد
۱۱	۱۷	۴	۲	-	۲	-	۲	۲	-	۵	-	-	۱	-	۵	۵	-	قوری قلعه
۱۹	۲	۶	-	۱	۱	۲	-	۲	-	۵	-	-	۱	۵	-	-	-	شبانکاره
۱۶	۱۰	۶	-	۱	۱	۲	-	۲	-	۵	-	-	۱	-	۵	-	۳	بنچله
۲۱	۲	۶	-	۱	۱	۲	-	۲	-	۵	-	-	۱	۵	-	-	-	ده لیلی
۱۴	۱۲	۶	-	۱	۱	-	۲	۲	-	۵	-	-	۱	-	۵	-	۳	تازه آباد سرباس

جدول ۴) ضریب عمران‌پذیری روستاهای شهرستان روانسر

$\sum P \& \sum N$		ارتباطات و تاسیسات زیربنایی																روستا		
		پمپ بنزین = ۵		تعمیرگاه ۱ =		آپاراتی یا جوشکاری ۱ =		کارواش یا تعویض روغن = ۱		ترمینال مسافری ۳ =		پست و پست باتک = ۲		CARI ۱ = N		آسفالت اصلی درجه ۲ = ۲ آسفالت اصلی درجه ۱ = ۳ مرکزیت ارتباطی = ۵				
N	$\sum P$	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	۳	۵	
۱۶	۰	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	۲	-	-	-	دولت آباد
۲	۲۰	-	۵	۱	-	۱	-	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	-	۳	۵	نهرایی
۸	۹	۵	-	-	۱	-	۱	-	۱	۳	-	-	۲	-	۱	-	-	۳	-	زالوآب
۱۴	۲	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	-	۲	-	-	شهرک بنیاد(مها جران)
۱۴	۲	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	-	۲	-	-	خواجهان
۱۶	۰	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	۲	-	-	-	بدرآباد
۱۶	۰	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	۲	-	-	-	سردم
۱۶	۰	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	۲	-	-	-	خرم آباد سفلی
۱۱	۶	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	-	۲	-	۱	-	-	۳	-	حسن آباد
۱۱	۶	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	-	۲	-	۱	-	-	۳	-	قوری قلعه
۱۶	۰	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	۲	-	-	-	شبانکاره
۱۴	۳	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	-	-	۳	-	بنجله
۱۶	۰	۵	-	۱	-	۱	-	۱	-	۳	-	۲	-	۱	-	۲	-	-	-	ده لیلی
۱۱	۶	۵	-	۱	-	-	۱	-	۱	۳	-	۲	-	-	۱	-	-	۳	-	تازه آباد سریاس

جدول ۶) ضریب عمران‌پذیری روستاهای شهرستان روانسر

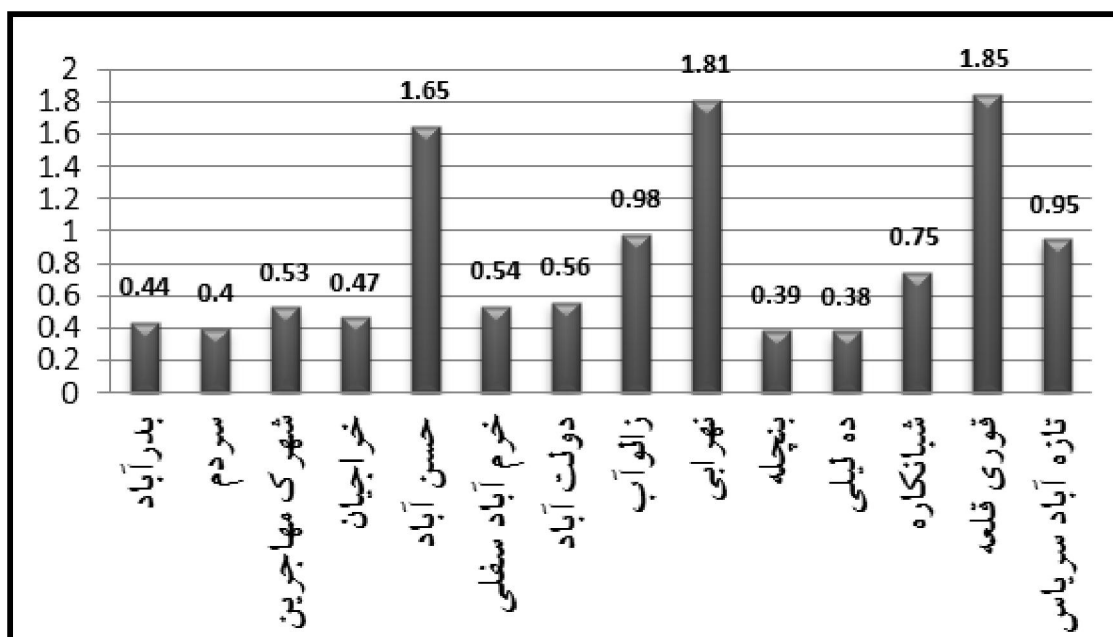
$\sum P \& \sum N$		تاسیسات حیاتی و وضعیت آب شرب																پتانسیل‌های کشاورزی				روستا	
		خود تأمین ۱= تأمین‌کننده نقاط دیگر ۳=				گازکشی ۳= جایگاه عرضه سیلندر گاز ۱=				آسیاب ۱=		دفاتر خدمات و ترویج کشاورزی ۲=		سیلو و سردخانه ۲=		زنبور داری و نوغانداری ۱=		بالای ۴۰درصد اراضی باغی ۳=		بالای ۴۰ درصد اراضی آبی ۳=			
$\sum N$	$\sum p$	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P		
۱۱	۳	-	-	۱	-	۱	-	۳	-	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	-	-	-	-	۳	دولت آباد
۴	۱۳	-	۳	-	۱	-	۱	۳	-	-	۱	-	۲	-	۲	۱	-	-	-	-	-	۳	نهرای
۶	۸	-	-	-	۱	۱	-	۳	-	۱	-	-	۲	-	۲	۱	-	-	-	-	-	۳	زالوآب
۱۰	۴	-	-	-	۱	۱	-	۳	-	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	-	-	-	-	۳	شهرک مهاجرین
۱۳	۳	-	-	۱	-	-	-	-	۳	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	۳	-	-	-	-	خرابیان
۱۱	۳	-	-	۱	-	۱	-	۳	-	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	-	-	-	-	۳	بدرآباد
۸	۶	-	-	۱	-	۱	-	-	۳	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	-	-	-	-	۳	سردم
۶	۷	-	-	-	۱	-	-	-	۳	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	-	-	-	-	۳	خرم‌آباد سفلی
۵	۹	-	-	-	۱	-	۱	-	۳	-	۱	۲	-	۲	-	۱	-	-	-	-	-	۳	حسن‌آباد
۵	۹	-	-	-	۱	-	۱	-	۳	۱	-	۲	-	۲	-	-	۱	-	۳	-	-	-	قوری‌قلعه
۸	۹	-	۳	-	۱	-	۱	۳	-	۱	-	۲	-	۲	-	-	۱	-	۳	-	-	-	شبانکاره
۱۶	۱	-	-	۱	-	-	۱	۳	-	۱	-	۲	-	۲	-	۱	-	۳	-	-	۳	-	بنچله
۹	۵	-	-	۱	-	-	۱	۳	-	۱	-	۲	-	۲	-	-	۱	-	۳	-	-	-	ده‌لیلی
۳	۱۱	-	-	-	۱	-	۱	-	۳	۱	-	۲	-	-	۲	۱	-	-	۳	-	-	-	تازه‌آباد سریاس

جدول ۷) ضریب عمران‌پذیری روستاهای شهرستان روانسر

$\sum P \& \sum N$		موقعیت و وضعیت جغرافیایی										فضای ورزشی			مرکزیت دهستان = ۵	فاصله تا نزدیکترین شهر به KM				روستا
		عدم توفانی بودن و رانش زمین ۵=		عدم وقوع سیل و زلزله خیزی ۵=		قابلیت توسعه و گسترش کالبدی ۲=		رودخانه دائمی ۵=		سالن سرپوشیده ۲=		زمین ورزشی ۱=		بالاتراز ۱۷		۱۶تا۱۰	۱۰تا۵	۵تا۰		
		N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N	P	N		P	۰	۱	۳	
۷	۱۹	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	-	۱	-	۵	۰	۱	-	-	دولت آباد
۱۶	۱۵	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	-	۲	۱	-	۵	-	-	۱	-	-	نهرایی
۸	۱۸	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	۱	-	-	۵	-	۱	-	-	زالوآب
۱۳	۱۶	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	۱	-	۵	-	-	-	-	۵	شهرک مهاجرین
۱۵	۱۱	-	۵	-	۵	۲	-	۵	-	۲	-	۱	-	۵	-	۰	-	-	-	خراجیان
۷	۲۱	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	-	۱	-	۵	-	-	۳	-	بدرآباد
۱۲	۱۸	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	-	۱	۵	-	-	-	-	۵	سردم
۷	۲۱	-	۵	-	۵	-	۲	-	۵	۲	-	-	۱	۵	-	-	-	۳	-	خرم آباد سفلی
۳	۲۵	-	۵	-	۵	-	۲	-	۵	۲	-	۱	-	-	۵	-	-	۳	-	حسن آباد
۴	۲۴	-	۵	-	۵	۲	-	-	۵	۲	-	-	۱	-	۵	-	-	۳	-	قوری قلعه
۷	۱۹	-	۵	-	۵	-	۲	-	۵	۲	-	-	۱	۵	-	-	۱	-	-	شباتکاره
۱۸	۱۰	۵	-	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	۱	-	۵	-	-	-	۳	-	بنچله
۱۲	۱۴	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	-	۱	۵	-	-	۱	-	-	ده لیلی
۱۲	۱۸	-	۵	-	۵	-	۲	۵	-	۲	-	-	۱	۵	-	-	-	-	۵	تازه آباد سرباس

جدول ۸) ضریب عمران پذیری براساس تعداد روستاهای تابعه هر دهستان

دهستان	روستا	$\sum p$	$\sum N$	$DC = \frac{\sum P}{\sum N}$	$DC\% = \frac{\sum P}{\sum N} \cdot 100$
بدر آباد	بدرآباد	۳۴	۷۷	۰/۴۴	۴۴/۲
	سردم	۳۲	۸۱	۰/۴۰	۳۹/۵
	شهرک مهاجران	۳۹	۷۴	۰/۵۳	۵۲/۷
	خراجیان	۳۶	۷۷	۰/۴۷	۴۶/۸
حسن آباد	حسن آباد	۷۱	۴۳	۱/۶۵	۱۶۵/۱
	خرم آباد سفلی	۳۸	۷۰	۰/۵۴	۵۴/۳
دولت آباد	دولت آباد	۳۹	۷۰	۰/۵۶	۵۵/۷
	زالوآب	۵۶	۵۷	۰/۹۸	۹۸/۲
زالوآب	نهرابی	۷۶	۴۲	۱/۸۱	۱۸۱
	بنچله	۳۳	۸۵	۰/۳۹	۳۸/۸
قوری قلعه	ده لیلی	۳۰	۸۰	۰/۳۸	۳۷/۵
	شبانکاره	۴۷	۶۳	۰/۷۵	۷۴/۶
	قوری قلعه	۷۶	۴۱	۱/۸۵	۱۸۵/۴
	تازه آباد سرباس	۵۷	۶۰	۰/۹۵	۹۵

شکل ۳) ضریب عمران پذیری روستاهای مورد تحلیل

جدول ۹) وضعیت عمران پذیری روستاهای مورد مطالعه

نتایج حاصله	$DC = \frac{\sum P}{\sum N}$	روستا	ردیف
عمران پذیری روستاهای مورد نظر منفی است و سرمایه گذاری در آن احتمالاً با شکست روبه‌رو شده و ضعف پذیرش سرزمین آرایبی بیشتر نمایان است.	۰/۳۸	ده لیلی	۱
	۰/۳۹	بنچله	۲
	۰/۴۰	سردم	۳
	۰/۴۴	بدرآباد	۴
	۰/۴۷	خراجیان	۵
	۰/۵۳	شهرک مهاجران	۶
	۰/۵۴	خرم آباد سفلی	۷
	۰/۵۶	دولت آباد	۸
	۰/۷۵	شبانکاره	۹
عمران پذیری روستاهای مورد نظر تقریباً مثبت است.	۰/۹۵	تازه آباد سرباس	۱۰
	۰/۹۶	زالوآب	۱۱
عمران پذیری در روستاهای مورد نظر، از مطلوبیت بیشتری برخوردار خواهد بود.	۱/۶۵	حسن آباد	۱۲
	۱/۸۱	نهرابی	۱۳
	۱/۸۵	قوری قلعه	۱۴

جدول ۱۰) رتبه و ضریب عمران پذیری روستاها

ضریب عمران پذیری	رتبه	روستا
۱/۸۵	۱	قوری قلعه
۱/۸۱	۲	نهرابی
۱/۶۵	۳	حسن آباد
۰/۹۶	۴	زالوآب
۰/۹۵	۵	تازه آباد سرباس
۰/۷۵	۶	شبانکاره
۰/۵۶	۷	دولت آباد
۰/۵۴	۸	خرم آباد سفلی
۰/۵۳	۹	شهرک مهاجرین
۰/۴۷	۱۰	خراجیان
۰/۴۴	۱۱	بدرآباد
۰/۴۰	۱۲	سردم
۰/۳۹	۱۳	بنچله
۰/۳۸	۱۴	ده لیلی

با توجه به نتایج جدول‌های (۹) و (۱۰) که میزان عمران‌پذیری و رتبه عمران‌پذیری روستاها در آن مشخص شده است می‌توان بیان کرد که: روستای قوری قلعه با ضریب عمران‌پذیری ۱/۸۵ از بیشترین ضریب عمران‌پذیری برخوردار بوده و در نتیجه می‌توان گفت که عمران‌پذیری این روستا از مطلوبیت بیشتری برخوردار است. روستای نهرابی و حسن‌آباد که با ضریب عمران‌پذیری ۱/۸۱ و ۱/۶۵ در مرتبه دوم و سوم قرار می‌گیرند نیز از عمران‌پذیری مطلوبتری برخوردارند. روستای زالوب و تازه‌آباد سرباس با ضریب عمران‌پذیری ۰,۹۶ و ۰,۹۵ ضریب عمران‌پذیری در آنها مثبت است. روستاهای شبانکاره، دولت‌آباد، خرم‌آباد سفلی، شهرک مهاجرین، خراجیان، بدرآباد، سردم، بنچله و ده لیلی که به ترتیب با ضریب عمران‌پذیری‌های ۰,۷۵، ۰,۵۶، ۰,۵۴، ۰,۵۳، ۰,۴۷، ۰,۴۴، ۰,۴۰، ۰,۳۹ و ۰,۳۸ از پایین‌ترین ضریب عمران‌پذیری در سطح روستاهای مورد مطالعه دارا هستند و عمران‌پذیری روستاهای مورد نظر منفی است و سرمایه‌گذاری در آن احتمالاً با شکست روبه‌رو شده، ضعف پذیرش سرزمین آرایبی بیشتر نمایان است.

نتیجه‌گیری

پس از تحلیل روستاهای شاخص که از میان قریب به ۱۴۰ روستای شهرستان روانسر و امتیازبندی آنها صورت گرفت، می‌توان کم‌رنگ شدن نقش مرکزیت دهستان و پایین بودن ضریب و ظرفیت عمران‌پذیری آن را در بیش از چهار مرکز دهستان مورد تحلیل (بدرآباد، دولت‌آباد، زالوب و منصورآقایی) مشاهده نمود؛ که از عمده این دلایل می‌توان به عواملی چون خشکسالی، سیاست‌های نامناسب جمعیتی در قالب تنظیم خانواده، تقسیم ارث - به این معنی که با تقسیم ارثی که در روستاها اتفاق می‌افتد، اندازه قطعات و سطح زیر کشت خانوار کاهش یافته و باعث مهاجرت می‌گردد. عامل نزدیکی به شهر، بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی ساکنان روستای دهستان مرکز و حتی روستاهای تابع دهستان، بالا رفتن سطح باسواد (بوژه در دهستان‌های بدرآباد و دولت‌آباد)، پس گرفتن زمین‌های زراعی کشاورزان تابعه این دو دهستان در سال‌های اخیر (زمین‌هایی که در جریان انقلاب اسلامی به فرمان امام (ره) به رعایا واگذار شده بود) توسط وارثان مالکان که اکثریت بدون دلیل پس گرفته شده‌اند و...، را می‌توان از جمله دلایل کم‌رنگی نقش این دهستان‌ها و روستاهای متبوع و حتی خیل عظیم مهاجرت از این روستاها دانست؛ و از همه مهمتر، جانمایی نادرست و ناتوانی این دو دهستان (دهستان‌های بدرآباد و دولت‌آباد) در خدمات رسانی بهینه به روستاهای تابعه خود را می‌توان از جمله دلایل نقش کم‌رنگ آن‌ها دانست؛ در حالی که اگر بازنگری در مرکزیت دادن دهستان به روستاهای تابعه این شهرستان صورت پذیرد، چندین روستا می‌توانند این نقش را بپذیرند و به نحو احسن روستاهای تابعه خود را خدمات رسانی کرده، باعث آبادانی بیشتر محدوده شوند (مانند ایجاد یک دهستان در منطقه خراجیان و یک دهستان در روستاهای ده‌سرخ یا کانی‌پاشا که در منتهاالیه دهستان دولت‌آباد قرار دارند). همچنین، روستایی همچون شهرک مهاجرین که در نزدیکی شهر روانسر واقع شده، عنوان یک مرکز خوابگاهی کاربری دارد و اهالی این روستا شغل اصلی و در مواقعی شغل دومی را در شهر روانسر برای خود دارند و اکثریت از این طریق امرار معاش می‌کنند و در نتیجه نمی‌توان به ماندگاری و پویایی جمعیتی و اقتصادی و سرمایه‌گذاری در آن دل بست. در روستای سردم با اعمال سیاست‌های نادرست توسعه‌ای و با احداث دانشگاه آزادی اسلامی در حریم و محدوده این روستا، علاوه بر به‌وجود آمدن رانت زمین، در میان ساکنان این دلبستگی ایجاد شده است که امکان الحاق روستای سردم به حوزه خدماتی شهر روانسر وجود دارد؛ اما بی‌برنامگی

والحاق روستاهایی مثل روستای سردم بر موقعیت کالبدی شهر روانسر بسیار نامطلوب بوده، مسائل و معضلاتی را در پی خواهد داشت. توسعه ناموزون شهر (توسعه شهر خلاف جهت توسعه ای است که در طرح جامع سال ۹۰ شهر روانسر پیش بینی شده است)، مسائل رانت زمین را به وجود خواهد آورد و بار خدماتی زیادی را بر بدنه شهرداری و حوزه عمرانی این مجموعه می گذارد. همچنین، با توجه به نتایج حاصل در این مقاله، مشخص شد که موقعیت ارتباطی و عقیده به این نکته که راه و جاده محور توسعه است، نمود واقعی خود را در روستای نهرآبی، با توجه به اینکه در حد فاصل دو دهستان دولت آباد و دهستان زالوآب واقع شده، پیدا کرده؛ و این مرکز ارتباطی از یک سو باعث جذب و پذیرش خدمات و امکاناتی زیربنایی شده و از سوی دیگر، خدمت رسانی بهینه خود را به روستاهای تابعه دو دهستان مذکور و هم گردشگران به منطقه اورامانات ارائه می دهد. در پایان نقش گردشگری و جذب توریست روستای قوری قلعه به جهت وجود غار و جاذبه های بکر طبیعی، باعث جذب بیشتر سرمایه ها در قالب خدمات رفاهی و ماندگاری جمعیت در این روستا شده است. همچنین، یادآور می شویم که سه روستای قوری قلعه، نهرابی و حسن آباد به ترتیب با ۱/۸۵، ۱/۸۱ و ۱/۶۱ از بالاترین ضریب عمران پذیری در منطقه برخوردارند.

پیشنهادها

۱- تغییر در مرکزیت دهستان دولت آباد به دلیل مکانیابی نامتوازن و غیرمنطقی این دهستان؛ در نتیجه این اقدام مرکزیت دهستان به یکی از روستاهای تابعه خود (کانی پاشا، و حاجی آباد شان رش و...) که مرکزیت جغرافیایی دارد واگذار گردد.

۲- ایجاد یک مرکز دهستان در محدوده شمال شرقی شهرستان با توجه به موقعیت امنیتی و بافت فرهنگی و عشیره ای محدوده در روستای خراجیان، و منفک شدن این محدوده از دهستان بدرآباد.

۱- ایجاد تسهیلات لازم برای بهره‌وری از انواع خدمات بهداشتی و...، که این امر به نوبه خود به بالا رفتن سطح سواد و بهداشت عمومی منجر شده و مهاجرت های ناخواسته به شهر و روستاهای دیگر را کاهش می دهد و از مراجعات متعدد برای دریافت خدمات در سطوح پایین به شهرها می کاهد (بویژه ایجاد یک مرکز درمانی روستایی در منتهالیه غربی محدوده دهستان فعلی دولت آباد).

۲- تنوع در اقتصاد روستایی با توجه به وضعیت بهینه هر کدام از دهستان های دولت آباد، بدرآباد، منصورآقایی و... بویژه در روستاهای نهرآبی، حسن آباد و قوری قلعه و نقش پذیر کردن هر کدام از روستاهای متبوع با توجه به توان های محیطی هر محدوده (مثلا اجرای طرح های دامداری و زنبورداری در دهستان های مشرف به کوه، توسعه زیرساخت های صنعت توریسم، از قبیل: ایجاد تله کابین، شهرسازی، رستوران و... در جوار غار قوری قلعه، توسعه زیرساخت های ارتباطی و رفاهی و... در روستای نهرابی به علت مرکزیت ارتباطی بیش از ۷۰ روستای منطقه و دومین نقطه و مرکز عبوری گردشگران به اورامانات؛ بویژه به بازارچه مرزی جوانرود و...) با توجه به پتانسیل های موجود در هر دهستان و یا در سطح هر منطقه. این مسأله با توجه به اینکه شهرستان روانسر قطب ذرت و گوجه فرنگی استان و همچنین، در محصولات هم چون نخود و گندم و جو و محصولات دامی سرآمد است، می تواند با ایجاد صنایع تبدیلی و تولیدی و... در قالب احداث کارخانه های رب گوجه فرنگی، تولید کنسرو، شیر و فرآورده های دامی و لبنی و... با هدف مهار

بیکاری و جلوگیری از مهاجرت نمود پیدا کند. این عوامل زمینه علمی توسعه روستایی را فراهم می‌کنند و استفاده از چنین روش‌هایی می‌تواند منافع درخور توجهی را برای تعداد زیادی از روستاییان به همراه داشته باشد.

منابع

- ۱- آسایش، حسین. (۱۳۸۳). *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای*، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ ششم.
- ۲- ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی*، تهران: نشر اطلاعات.
- ۳- استر جیمز و ادوارد فریمن. (۱۳۷۵). *مدیریت*، ترجمه علی پارسائیان و محمد اعرابی، جلد دوم، تهران: نشر بازرگانی.
- ۴- امین بیدخت، علی اکبر. (۱۳۸۵). *رتبه‌بندی سطح توسعه یافتگی شهرستان‌های استان سمنان*، مجله آموزش جغرافیا، دوره بیست و یکم، ش ۱، دانشگاه سمنان، پاییز.
- ۵- ایران نژاد پاریزی، مهدی و ساسان گهر، پرویز. (۱۳۷۱). *سازمان مدیریت از تئوری تا عمل*، تهران: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۶- بید آباد، بیژن. (۱۳۶۲). *آنالیز تاکسونومی و کاربرد آن در طبقه‌بندی شهرستان‌ها و ایجاد شاخص‌های توسعه جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سازمان برنامه و بودجه استان مرکزی.
- ۷- بیلو، پاتریک و همکاران. (۱۳۷۶). *راهنمای اجرایی برنامه‌ریزی استراتژیک*، ترجمه منصور شریفی کلویی، تهران: انتشارات غزل.
- ۸- پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمد. (۱۳۸۵). *نظریه‌های توسعه روستایی*، تهران: سمت، چاپ دوم.
- ۹- پورمحمدی محمدرضا؛ رنجبرنیا، بهزاد؛ ملکی، کیومرث و شفاعتی، آرزو. (۱۳۹۱). *تحلیل توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کرمانشاه، نشریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی فضایی*، ش ۱۱، صص ۲۵-۴۱.
- ۱۰- حسین زاده دلیر، کریم. (۱۳۸۶). *برنامه ریزی ناحیه‌ای*، انتشارات سمت، تهران، چاپ هفتم.
- ۱۱- حوزه معاونت برنامه ریزی استانداری کرمانشاه. (۱۳۸۶). *سالنامه آماری استان کرمانشاه ۱۳۸۵*.
- ۱۲- دارابی، حسن و افشیدکیا، بهادر. (۱۳۹۱). *کانون‌های تولید دانش در پروژه‌های توسعه و عمران روستایی*، مطالعه موردی: طرح‌های هادی روستایی، *مجله پژوهش‌های روستایی سال سوم*، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۰، صص ۱۱۱-۱۳۴.
- ۱۳- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۱). *سنجش درجه توسعه یافتگی استان‌های کشور با استفاده از تحلیل تاکسونومی*، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، ش ۱۵، صص ۷۵-۸۸.
- ۱۴- زبردست، اسفندیار. (۱۳۸۲). *ارزیابی روش‌های تعیین سلسله مراتب و سطح‌بندی سکونتگاه‌ها در رویکرد عملکردی*، *مجله شهریه در توسعه روستایی*، هنرهای زیبایی، ش ۱۳، صص ۳۳-۴۵.
- ۱۵- زیاری، کرامت الله. (۱۳۸۶). *اصول و روش‌های برنامه ریزی منطقه‌ای*، یزد: دانشگاه یزد.
- ۱۶- شیخ حسنی، غلامحسین و مهمان دوست، فهیمه. (۱۳۸۹). *نقش مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمران روستایی؛ مطالعه موردی: دهستان نساء، فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیایی سرزمین*، ش ۲۸، صص ۱۰۹-۱۲۴.

- ۱۷- ضرابی، اصغر و مولوی، ابراهیم. (۱۳۸۸). تحلیل شاخص‌های توسعه در شهرستان‌های استان همدان، نشریه علمی-پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی فضایی، ش ۴، صص ۸۰-۶۷.
- ۱۸- علی‌الحسابی، مهران. (۱۳۸۱). لزوم نگرش نوین در توسعه عمران روستایی، فصلنامه مسکن و انقلاب، ش ۱۰۰، تهران.
- ۱۹- محمدی، جمال. (۱۳۸۱). تحلیلی بر مفاهیم کمی و نقش آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، مجله فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، ش ۷، صص ۶۶-۸۳.
- ۲۰- ملکی، کیومرث. (۱۳۹۱). ارزیابی و تحلیل آسیب‌پذیری کاربری‌های حساس شهر تبریز از منظر پدافند غیرعامل با تأکید بر بحران زلزله با استفاده از GIS، طرح تحقیقاتی همکاران بخش دفاع سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۲۱- ملکی کیومرث، برن‌د کام فرهاد. (۱۳۹۱). دفاع و امنیت شهری از منظر پدافند غیرعامل و خلق فضاهای دفاع‌پذیر بر پایه شهر امن از گذشته تا به امروز، نشریه سپهر، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ش ۸۱، صص ۲۲-۳۹.
- ۲۲- مولایی، محمد. (۱۳۸۷). بررسی و مقایسه درجه توسعه‌یافتگی بخش کشاورزی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳، مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال شانزدهم، ش ۶۳، صص ۱۳-۲۹.
- ۲۳- مهندسین مشاور، شهرسازان آذراندیش. (۱۳۸۹). طرح جامع شهرستان روانسر.
- ۲۴- نسترن، مهین. (۱۳۸۰). تحلیل و سنجش درجه تمرکز و پراکنش شاخص‌های بهداشتی-درمانی شهر اصفهان، مجله پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ش ۱۲، صص ۷۶-۹۱.
- 25- Allen J. Scott and Michael Storper (1990), REGIONAL DEVELOPMENT RECONSIDERED, Lewis Center for Regional Policy Studies University of California, Los Angeles. December 1990.
- 26- Dyson. R.G and Foster. M.J. (1980) Effectiveness in Strategic Planning, European Journal of Operational Research 5 (3), 163-170.
- 27- Law, C. M. (1993). Urban tourism. London: Mansell.
- 28- Segra.com.au/segra/enewsletter.html#professional>. Accessed 02.05.08.
- 29- Steinberg, F. (2005) Strategic Urban Planning in Latin America: Experiences of Building and Managing the Future, Habitat International 29, 69-93
- 30- Sveen, R. (2008). Key guiding principles for regional development.